

Het leerecosysteem

Wapen in de strijd tegen kansenongelijkheid

Essay geschreven door Maika Eggink

In het kader van de opleiding Leiderschap in Cultuur – Overijssel 2021-2022

Juni 2022

Het leerecosysteem

Wapen in de strijd tegen kansenongelijkheid

Talenten kunnen benutten en ontwikkelen, dat gun je ieder kind. In het latere leven vormt dit een belangrijke voorwaarde voor plezier hebben in het werk en er voldoening uithalen. De mogelijkheid om talenten te ontwikkelen zou niet afhankelijk mogen zijn van de achtergrond van leerlingen. Het zou een fundamenteel recht moeten zijn voor ieder kind! In Nederland geloven we graag dat iedereen binnen het onderwijs gelijke kansen heeft. Maar uit verschillende onderzoeken blijkt dat de kansenongelijkheid alleen maar toeneemt.

Volgens Renske Keizer, hoogleraar Familiesociologie aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam is de sociaal-economische status van het gezin waarin een kind opgroeit in de afgelopen decennia een steeds belangrijker voorspeller geworden voor de ontwikkelingsuitkomsten van het kind. De salarisstrook, het opleidingsniveau van de ouders, de buurt waarin het kind opgroeit, het maakt allemaal uit... In de documentaireserie *Klassen*, over de strijd voor gelijke kansen in het onderwijs, wordt de vraag gesteld of het diploma van kinderen gebaseerd is op hun eigen kwaliteiten of dat het opleidingsniveau van de ouders een doorslaggevende rol speelt. Ook in de televisieserie *Sander en de kloof* komt in de aflevering over onderwijs duidelijk naar voren dat kansen te koop zijn: rijke ouders sturen hun kinderen steeds vaker naar dure privéscholen, terwijl ouders met weinig geld geen bijlessen kunnen betalen. Waar je wieg staat maakt dus wel dégelijk uit voor je verdere kansen in het leven.

Leerkrachten doen hun best, maar niet iedereen heeft een Juf Kiet (De kinderen van juf Kiet) of een Georges Lopez (Être et Avoir) voor de klas...

Kansenongelijkheid voor kinderen en jongeren speelt op verschillende vlakken. In dit stuk richt ik me op talentontwikkeling in technologie en maakcultuur, waarbij de toegang tot middelen en kennis een belangrijke rol speelt. In kleine gemeenten en in de buitenwijken van de stad zijn nauwelijks publieke voorzieningen waar kinderen/jongeren

met interesse in technologie of maakcultuur terecht kunnen. Vanuit mijn werk als freelancer ben ik via Tetem (ontwikkelinstelling op het gebied van digitale cultuur en maakcultuur) betrokken bij de ontwikkeling van zogenoemde leerecosystemen in een aantal Twentse gemeenten. Deze leerecosystemen bieden een interessante kans om een bijdrage te leveren aan het verminderen van kansenongelijkheid. Het afgelopen jaar heb ik de opleiding Leiderschap in Cultuur – Overijssel gevolgd. Als afronding van de opleiding schrijf ik dit essay over leerecosystemen. Ik wil jullie graag meenemen in dit prachtige initiatief en aanzetten om waar mogelijk ook zélf in actie te komen, want kansenongelijkheid is een veelomvattend probleem dat we alleen samen kunnen oplossen!

In een leerecosysteem staat de verbinding van lokale leermogelijkheden centraal. Het gaat hierbij om het leren ná schooltijd. Scholen, BSO's, musea, natuurorganisaties, bibliotheken, culturele instellingen, buitenschoolse clubs, buurtcentra en bedrijven bundelen hun krachten. Binnen een leerecosysteem worden bestaande leermogelijkheden met elkaar verbonden en gezamenlijk worden nieuwe leermogelijkheden en leerpaden gecreëerd. Het gaat niet persé om het organiseren van meer activiteiten maar om het vergroten van de impact en de betekenis van de activiteiten. Het leerecosysteem betreft vooral een omgeving voor het kind/de jongere, waarin het eigen leerpad kan worden samengesteld en talenten verder ontwikkeld kunnen worden, vanuit eigen nieuwsgierigheid en interesse.

Eerst zaaien, dan oogsten

In 2019 zijn de Maakplaatsen gestart als Proeftuin Maakplaatsen-Generators, een initiatief van Tetem en de Twentse kennisinstellingen. Vervolgens zijn de Maakplaatsen 'geadopteerd' door de Bibliotheken en cultuurhuizen in alle Twentse gemeenten. De Maakplaatsen bieden een programma waarmee kinderen, jongeren én volwassenen zich kunnen ontwikkelen tot ontdekkende en creatieve burgers. Dit past binnen de ontwikkeling van het cultuurprofiel van Twente, waarin technologie, maakcultuur en talentontwikkeling een belangrijke plek hebben. De Proeftuin zorgde voor vruchtbare grond, waardoor maakcultuur en technologie stevig op de agenda werden gezet in de 14 Twentse gemeenten!

In 2020 heeft Tetem met ondersteuning van de provincie Overijssel het Mobiele Lab ontwikkeld en in verschillende Twentse gemeenten gerealiseerd. Het Mobiele Lab kan

worden gezien als een experimentele tussenstap – een try out – op weg naar een leerecosysteem. Wat goed blijkt te werken is de samenwerking tussen het culturele en het sociaal/maatschappelijke domein. De samenwerking draagt bij aan het wederzijds bereiken van nieuwe doelgroepen én heeft een drempelverlagend effect. Vaste bezoekers van het programma van het jeugd- en jongerenwerk zien wat de activiteiten in de bibliotheek of het cultuurhuis hen kunnen bieden en vice versa. Beide groepen krijgen een beeld over wat technologie en maakcultuur kunnen betekenen voor hun eigen talentontwikkeling.

Nu is het tijd voor de volgende stap: het ontwikkelen van lokale leerecosystemen. Binnen learning ecologies staat het principe van verbinding van lokale leermogelijkheden centraal. Leren en talentontwikkeling zijn niet gebonden aan één moment of locatie, maar ontwikkelen zich in de loop van de tijd op meerdere plekken in de leefomgeving op basis van eigen interesses. Ieder leerecosysteem bestaat uit minimaal 5 partners zodat de domeinen onderwijs, cultuur, sociaal domein en bedrijfsleven aan elkaar worden verbonden. Ook natuurorganisaties en de toeristische en recreatiesector zijn van harte welkom om aan te haken. Kinderen en jongeren komen in hun vrije tijd (informeel leren) op een speelse manier in aanraking met technologie en maakcultuur binnen hun eigen leefomgeving. Door samen te werken met het sociale domein zoals het jeugd- en jongerenwerk, worden kansen gecreëerd voor kinderen en jongeren, die vaak te maken hebben met kansenongelijkheid.

Wilja Jurg, directeur Tetem: “Binnen het leerecosysteem kunnen straks alle kinderen en jongeren hun talenten ontdekken en ontwikkelen ongeacht hun sociaal-economische achtergrond!”

Bundeling van krachten

Alle samenwerkingspartners werken vanuit hun eigen kwaliteit en knowhow. Zo brengen partners uit het sociale domein specifieke ervaring in op sociaal-, zorg- en welzijnsvlak, die dieper gaat dan de kennis die culturele partners hierover hebben. De mix van kwaliteiten leidt tot meer impact. Door gebruik te maken van de aanwezige lokale structuur maak je het voor de doelgroep(en) vertrouwd en is de drempel om mee te doen laag. Via de leerecosystemen komt er een betere en proportionele verdeling van de middelen, waardoor aanbod en middelen voor alle lagen van de samenleving beschikbaar worden gemaakt.

Niek Pothoven, jongerencoach/buurtsportcoach Fundament Losser: "Door de ketenaanpak vanuit het leerecosysteem zie je dat jongeren zich serieus genomen voelen. Daarbij prikkelt het aanbod dermate dat alle jongeren in hun eigen omgeving graag met hun talenten aan de slag gaan. Dit geldt ook voor jongeren die anders geen of minder mogelijkheden hiertoe hebben".

Ook kunnen deelnemersgroepen met verschillende achtergronden met elkaar in contact worden gebracht. Die 'ander' is niet eng of raar, je gaat gewoon met elkaar aan het werk, op onderzoek uit of samen iets maken. Hiermee kom je tot een betekenisvolle publieksuitwisseling en brede publieksspreiding. Door lokale partners eigenaarschap te geven wordt de samenwerking duurzaam en ontstaan lokale leerecosystemen die zelfstandig functioneren. Door de veelzijdigheid aan partners ontstaat een divers palet aan perspectieven en een fijnmazig netwerk, waardoor kinderen/jongeren aan de hand van eigen interesses en nieuwsgierigheid hun talenten kunnen ontwikkelen.

Regie in eigen hand

De belangrijkste opbrengst van het leerecosysteem is dat kinderen en jongeren de regie in eigen hand kunnen nemen en daarmee aan zelfvertrouwen winnen. Maakcultuur, e-cultuur en nieuwe technologieën worden begrijpelijk en inzichtelijk voor iedereen en daarmee inclusiever. Ieder nieuwsgierig kind/jongere – ongeacht opleiding, voorkennis, of achtergrond van de ouders – kan zijn/haar/diens talenten verder ontwikkelen en kan participeren in activiteiten.

Door kinderen/jongeren in contact te brengen met mensen met verschillende achtergronden zien zij dat creatieve technologie voor iederéén is. Van de ontwerper van medische machines tot de kunstenaar die oplossingen ontwerpt voor maatschappelijke uitdagingen. Door kinderen/jongeren in contact te brengen met diverse rolmodellen ontwikkelen ze niet alleen vaardigheden, maar worden ze zich ook bewust van een eigen 'technologische- en artistieke identiteit'. Door organisaties uit verschillende domeinen te betrekken bij de leeromgeving krijgt een kind/jongere inzicht in de toepassingen van creatieve technologie en kunst en kan aangeboden kennis in de context van een eigen toekomst- en beroepsperspectief worden geplaatst. Kinderen/jongeren zien wat er allemaal mogelijk is op het gebied van studie en werk en krijgen zo de regie in eigen hand om straks een eigen plek in de samenleving in te nemen!

Een belangrijke opgave waar jongeren nu voor staan is het leren omgaan met onzekerheden. Er is niet langer maar één toekomstbeeld. Er zijn veel onzekerheden en daardoor zijn er meerdere toekomstbeelden. Binnen het leerecosysteem worden jongeren in de positie gebracht dat zij hun toekomstbeelden kunnen vormgeven en handelingsperspectief ontwikkelen in de onzekere, complexe tijd waarin ze leven. Jongeren zullen moeten leren om te gaan met die onzekerheid, veerkracht te ontwikkelen en adaptief te zijn. Omarmen van onzekerheid, gebruik maken van diversiteit en verandering zijn belangrijke tools om sterker en veerkrachtiger te worden. Maakcultuur kan hierbij een belangrijke rol spelen, omdat het jongeren handvatten biedt om zichzelf te ontwikkelen. Wanneer ze zich bewuster worden van de verschillende mogelijkheden, kunnen ze ook zélf onderzoeken wat dit voor hen betekent.

Wat zijn jouw talenten en wat is jouw bestemming en hoe kan je deze met elkaar in verbinding brengen, zodat je kunt worden wie je bedoeld bent om te zijn?

Lokale voelsprietten

Lokaliteit is enorm belangrijk binnen het leerecosysteem. Je moet de lokale omgeving door-en-door kennen wil je tot succesvolle cross-overs van doelgroepen kunnen komen. Je moet op de hoogte zijn van lokale gevoeligheden, zodat je niet onbedoeld als een olifant door fragiel landschap loopt. Je inspanningen moeten ook echt voor alle partners de goede kant op werken, iedere partner heeft andere belangen. Hiertoe is het belangrijk om een gezamenlijk referentiekader te ontwikkelen. Om een aantal gedeelde doelstellingen te formuleren, ook al zijn de beweegredenen en belangen van individuele organisaties om mee te doen verschillend. Er moet onderzoek gedaan worden naar potentiële doelgroepen en de behoeften van deze doelgroepen. Naar thema's die voor de lokale gemeenschap relevant zijn en de speerpunten in lokaal gemeentelijk, cultureel en onderwijsbeleid.

Belangrijke spelers

Het leerecosysteem rust op drie pijlers: bibliotheken, cultuurinstellingen en het sociale domein. Daar komt nog een vierde belangrijke speler bij, namelijk de kennis- en netwerkinstellingen die vooral een overkoepelende en verbindende rol hebben en in samenspel acteren met de drie pijlers.

Bibliotheken vormen stabiele partners door de manier waarop zij georganiseerd zijn. Bibliotheken dragen bij aan de leerecosystemen omdat ze een plek zijn voor debat, dialoog en ontmoeting tussen verschillende publieksgroepen. Omdat ze diverse perspectieven onderzoeken en meerdere zienswijzen bieden op maatschappelijke thema's. Omdat ze een plek zijn voor het ontsluiten van (nieuwe) kennis én helpen te ontdekken wie je bent!

Cultuurinstellingen dragen bij door het bedenken van creatieve, uitdagende programma's die goed aansluiten bij de belevingswereld van kinderen en jongeren. Ze worden zo gestimuleerd in het bedenken van creatieve oplossingen en worden adaptiever ten opzichte van nieuwe ontwikkelingen. Hun verbeeldingskracht wordt aangewakkerd, maar ook het vermogen tot kritische reflectie en samenwerking. Op deze manier worden talenten opgeleid die later een voortrekkersrol kunnen vervullen in de creatieve kennissamenleving!

Sociale en welzijnsorganisaties dragen bij door kansen en inspiratie te bieden aan kinderen/jongeren met een leer- of ontwikkelingsachterstand. Perspectief te bieden aan degenen die om uiteenlopende redenen kansenongelijkheid ervaren en/of moeilijk te bereiken zijn. Door rolmodellen te laten zien en de eigen mogelijkheden van kinderen en jongeren te stimuleren!

Kennis- en netwerkinstellingen – waaronder Tetem, Rijnbrink, Universiteit Osnabrück, Saxion en Waag technology en society – zijn belangrijke partners en ondersteunen het leerecosysteem door het inbrengen van artistieke kennis en ontwerpqualiteiten. Ze ondersteunen op het gebied van techniek, didactiek en organisatie. Ze faciliteren in kennisdeling en netwerkvorming en zorgen ervoor dat het leerecosysteem op de lokale politieke agenda terecht komt!

Anika Embrechts, hoofddocent/onderzoeker ROC van Twente en Saxion: "In een leerecosysteem wordt er van én met elkaar geleerd en wordt kennis en ervaring gedeeld. Zo kun je samen verder bouwen op good practices van anderen. Je leert elkaar bovendien goed kennen en bouwt inzicht en begrip op, zo wordt het makkelijker om vanuit je eigen wereld bij te dragen aan de grotere belangen van een stad, gemeente, regio of provincie."

Tezamen vormen bovenstaande spelers de ruggengraat van het leerecosysteem, van daaruit wordt verder gebouwd

en de verbinding aangegaan met andere domeinen en organisaties. Per gemeente wordt een kernteam en programmateam samengesteld die werken aan lokale programmering, communicatie en borging. Daarnaast worden twee Communities of Practice gevormd om bovengemeentelijke kennisdeling op gang te brengen en van elkaar te leren. Om tot een optimale borging te komen wordt (tijdig) aandacht besteed aan intrinsieke borging via de samenwerking. En instrumentele borging via de formele lijnen van lokaal en regionaal bestuur en het beleid van partners en gemeenten. Ook wordt intensief gebruik gemaakt van het bestuurlijke samenwerkingsverband Cultuurregio Twente.

Uitdagend programma

Janneke Meijer, ZINiN Nijverdal: "Bij de plaatselijke Publiekssterrenwacht geven we workshops waarin 360 graden foto's en video's gemaakt kunnen worden, omdat zij daar in hun planetarium 'Theater van de Kosmos' een fantastische ruimte voor hebben. Zo versterk je elkaar!"

Binnen het leerecosysteem gaat het dus om de verbinding tussen verschillende domeinen. Gezamenlijk wordt een activiteitenprogramma ontwikkeld en uitgevoerd, maar waar moet je dan aan denken? Twee voorbeelden: In Nijverdal werkt de Bibliotheek samen met de Publiekssterrenwacht vanuit het thema 'heelal'. Zo kunnen deelnemers in de Bibliotheek een bewegende alien maken of een hologram van een planeet. Dans en sportcentrum Joni Connect sluit aan met een workshop moonwalking en in de Publiekssterrenwacht kunnen deelnemers aan de slag met een 360 graden foto- en videocamera.

In Losser werkten Stichting Fundament, Basisschool de Imenhof, Tetem en WISH3 de afgelopen maanden intensief samen om een wens in vervulling te laten gaan. Tijdens de opening vorig jaar van 't Lossers Wenshoes, hing voormalig wethouder Anja Prins de eerste wens in het huis: "Ik wens dat ieder kind een schatkistje krijgt (of maakt) met gelukjes. Schrijf of teken dingen waar je blij van wordt. Zo ontstaat een schatkist met gelukjes." Sociaal werkers van Fundament ontwikkelden samen met leerkrachten van De Imenhof een reeks 'gelukslessen' waarin met de kinderen gesproken wordt over wat hen en anderen gelukkig maakt. Tetem ontwikkelde een workshop waarin de leerlingen een gelukskistje ontwerpen. Het kistje wordt met de lasercutter uitgesneden en gegraveerd en daarna gevuld met gelukjes. De kinderen presenteerden hun kistjes vlak voor de

zomervakantie aan ouders en leerlingen. Wethouder Jaimi van Essen was ook aanwezig en vol lof: “Kinderen kunnen al hun herinneringen aan mooie momenten of hun dromen hierin bewaren. En als ze daar behoefte aan hebben, kunnen ze kracht of positiviteit halen uit het geluuskistje. Dit hebben De Imenhof, Tetem, Fundament en WISH3 heel goed opgezet. Wat mij betreft kunnen alle kinderen in Losser straks hun eigen geluuskistje creëren.”

Naast het activiteitenprogramma is er in elke bibliotheek een BasisLab, waar deelnemers onder toezicht van een labmedewerker (een getrainde jongerenwerker of een bibliotheekmedewerker) zelfstandig kunnen experimenteren met techniek. De labmedewerker legt uit hoe technieken werken (bv. van 3D ontwerp, lasercutten of programmeren), gaat met deelnemers in gesprek en bewaakt de fysieke en sociale veiligheid. En dan zijn er nog de projecten waarin een brede mix van lokale partners samenwerkt en die georganiseerd worden in aansluiting op lokaal relevante onderwerpen. Hierbij kan het bv. gaan om het maken van een jongerenspeelfilm of het ontwikkelen van een tentoonstelling of kunstwerk in een park.

Janet Elshof, programma coördinator Bibliotheek Twenterand: “Door samen te werken binnen het leerecosysteem wordt de verbinding met bestaande en nieuwe partners hechter en duidelijker. De activiteiten die hieruit ontstaan hebben meer impact, meer deelnemers en sluiten beter op elkaar aan. Door te werken met ‘het wiel’ in de brainstormsessie neem je het thema als vertrekpunt en werk je van daaruit naar doelgroepen, samenwerkingspartners en uiteindelijk activiteiten. Zo spraken wij over het thema ‘de dood’. Door middel van het wiel kwamen we op een aanbod waarmee we wel een half jaar zouden kunnen programmeren voor verschillende doelgroepen, met de meest uiteenlopende samenwerkingspartners – van zakelijk en zorg tot kunst – en vele nieuwe verrassende activiteiten. Echt een eyeopener!”

Link met LinC

Wat is nu de link tussen het leerecosysteem en LinC, de opleiding Leiderschap in Cultuur? Ik heb voor dit onderwerp gekozen omdat ik het interessant vind te signaleren welke leiderschapskwaliteiten belangrijk zijn bij het succesvol ontwikkelen van een leerecosysteem, temeer omdat deze kwaliteiten goed aansluiten bij de kwaliteiten die mijn persoonlijk leiderschap vormgeven. Bij leiderschap denk ik in eerste instantie aan het toevoegen van waarde. Wanneer, waar en op welke manier kan ik iets bijdragen ten

goede? Een verschil maken en van toegevoegde waarde zijn? Belangrijk daarbij is om te werken vanuit een krachtige visie, een droom, een ideaal.

Ik wil graag mijn bijdrage leveren aan vermindering van kansenongelijkheid, zorgen voor meer inclusiviteit. Een samenleving waarin iederéén zich gezien en gehoord voelt en de kans krijgt om aan te haken. Ik ben zelf vrijwilliger bij de VoorleesExpress in Amsterdam, een initiatief om jonge kinderen die achterlopen op het gebied van taal(begrip) en lezen te ondersteunen. Dikwijls betreft het kinderen uit migrantengezinnen bij wie in de thuissituatie geen Nederlands wordt gesproken, maar er zijn ook kinderen bij uit kwetsbare gezinssituaties waarin ouders niet de capaciteiten of de mogelijkheden hebben om hun kind op te laten groeien in een taalrijke omgeving. Peuterspeelzalen, scholen en welzijnsorganisaties kunnen doorverwijzen naar de VoorleesExpress. Vervolgens word ik gekoppeld aan een kind en ga 20 weken voorlezen bij een gezin. Ik heb gemerkt dat je in die tijd een heleboel kunt bereiken: plezier in (voor)lezen, vergroten van het zelfvertrouwen van het kind, nieuwe, 'magische' werelden ontsluiten via boeken.

Terug nu naar de leerecosystemen en het toevoegen van waarde. De leerecosystemen vergroten het gevoel van eigenwaarde van kinderen/jongeren, maken (nieuwe) technologieën inclusiever én bieden jongeren verschillende toekomstperspectieven en daarmee regie over hun eigen leven! En dat voor iederéén, dus ook voor de kinderen/jongeren uit sociaal zwakkere milieus, die geen vangnet hebben en die vanuit thuis niet gestimuleerd worden om hun talenten te ontwikkelen. Het mag een ambitieuze droom zijn – ieder kind in Twente de mogelijkheid bieden te participeren – maar het is beslist de moeite waard om voor te vechten. Vermindering van kansenongelijkheid zou een verantwoordelijkheid moeten zijn van ons allemaal. Iets waarvoor je je sterk maakt vanuit medemenselijkheid, maar ook vanuit de wetenschap dat we er als samenleving alleen maar op vooruit gaan als de kansenongelijkheid minder wordt!

Welke factoren zijn belangrijk bij het succesvol ontwikkelen van een leerecosysteem? Allereerst een gezonde politieke lobby, welk probleem kunnen we voor jullie oplossen? Het antwoord is luid en duidelijk: met de ontwikkeling van leerecosystemen kunnen we kansenongelijkheid verminderen. Daarnaast moet het fundament voor het leerecosysteem stevig zijn, dat betekent een breed draagvlak, zeker

ook financieel. Brede financiering en gedeeld eigenaarschap zijn belangrijk voor de duurzaamheid van de leerecosystemen en voor borging op de langere termijn.

Maar het állerbelangrijkste is de kwaliteit van de samenwerking. Voor alle partijen moet de samenwerking interessant zijn, er moet voor iedereen wat te winnen zijn. Samen formuleer je een overkoepelende gezamenlijke doelstelling, maar organisaties hebben ook hun eigen belangen om mee te willen doen en dat is niet erg. Het gaat om het kapitaliseren van verschillen; als de lamme en de blinde samenwerken komen ze beiden verder! Het verminderen van kansenongelijkheid is een adaptieve uitdaging. Samenwerking is de enige weg vooruit om dit complexe probleem op te lossen, zelfs als dat ten koste gaat van een stukje eigenbelang. De kwaliteit van de samenwerking bepaalt of er vooruitgang wordt geboekt!

Welke betekenis wil ik in de toekomst hebben? Hoe kan ik van de wereld een betere plek maken? Op welke manier kan ik waarde toevoegen? Hoe creëren we samen een context van ontwikkeling en vooruitgang? Hoe versterken we doelgericht het sociaal kapitaal? En: hoe passen we ons aan om de kansenongelijkheid te verminderen?

Eléon de Haas, cultuurmakelaar in Twente: "Het leerecosystem gezien in de visie van Mahatma Gandhi: 'Alles wat je voor mij doet, maar niet met mij, doe je tegen mij'."

Maika Eggink

Geschreven in het kader van LinC Overijssel juni 2022